

חוברת לימוד והגות

סוכות

8 נושאים ללימוד ולדיון סביב שולחן החג

שמונה שאלות מתוך שיעורי הרב רפאל בניזרי על סוכות: חג השמחה
והאוניברסליות, וסוכת השלום הממשיכה את יום הכיפורים עד הושענא
רבה – מדוע יוצאים מן הבית אל סוכה, מדוע מקריבים שבעים קורבנות,
ומדוע השמחה נזכרת רק כאן.

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן סוכות

01	מדוע שמות החגים נאמרים בלשון רבים?
02	זכינו בפתק – מדוע לחכות עוד?
03	שבעים פרים כנגד שבעים אומות
04	סוכה שמלבישה, כאישה שמלבישה את בעלה
05	מדוע מנסכים מים על המזבח?
06	מדוע "סוכת דוד" ולא "בית דוד"?
07	"הסוכות – כבר אין בהן כלום"
08	מדוע שרה נקראה גם יסכה?

מדוע שמות החגים נאמרים בלשון רבים?

הצגה

שבועות – לשון רבים. סוכות – לשון רבים. כיפורים – לשון רבים. אבל פסח – לשון יחיד, וכך גם חנוכה. וכך גם ראש השנה.

השאלה

מה יש בחירות ובחינוך שמחייב לשון יחיד, בשעה ששאר החגים מדברים בלשון רבים?

התשובה

משלי שלמה המלך: "חֲנֹךְ לְנֶעֶר עַל פִּי דָרְכּוֹ" – לחנך את הילד לפי דרכו.

באשר לחירות, אין חירות קולקטיבית: כל אדם לוקח על עצמו להשתחרר, להיעקר מן ההתניה שלו, החיצונית והפנימית כאחת. זהו פסח, והוא לשון יחיד. חנוכה הוא החינוך, שהוא יסוד היהדות עצמה: וכאן הטעות שלנו היא תמיד לצמצם את ההוראה לדבר קולקטיבי. הוראה אידיאלית דורשת מורה אחד לתלמיד אחד, כמחנך פרטי הממונה על ילד יחיד, משום שלא כל הרגישויות שוות, ולא כל היכולות. זה מה שממליץ שלמה המלך: לחנך את הילד לפי דרכו – זו הדרך הטובה ביותר להצליח בחינוך. מאדם לאדם.

גם בראש השנה כל אחד נידון ביחידות, או דן את עצמו ביחידות: יש כאן מעורבות של האדם בעיצוב חייו שלו, בקביעת ראשיתו ומטרתו. אבל כשמדובר במחויבותנו לדרך התורה, הרי זה העם כולו כאיש אחד בלב אחד, ברצון אחד. התורה היא המלט היסודי: אם תסירו אותה, לא נשאר דבר שיכול לאחד את עם ישראל – אותה אחדות שעונה, ברמתה, לאחדות המוכרות של הבורא: "אתה אחד ושמיך אחד, ומי כעמך ישראל גוי אחד".

מסקנת הרב

מה שנכבש ביחידות נאמר בלשון יחיד; מה שמתקיים רק ביחד נאמר בלשון רבים.

לקח לשולחן

אנו מחנכים את ילדינו בבת אחת, באותן מילים ובאותן דרישות לכולם. יאמר כל אחד כאן מהי ה"דרך" המיוחדת של אחד מילדיו – זו שאינה דרכו של אף אחד אחר. ונשאל את עצמנו: אל מי, ליד שולחנו, אנו מדברים בלשון רבים, כשהיה צריך לדבר אליו בלשון יחיד?

הצגה

ביום הכיפורים כל הזרמים נפגשים באותו בית כנסת, עם אותו סידור, אותה תפילה, אותן שאיפות. היום מסתיים בכתיבה לחיים. ובכל זאת, עד הושענא רבה אנו ממשיכים לבקש "פתקא טבא", פתק טוב.

השאלה

אם הדין נחתם ביום הכיפורים, מדוע העם מתמהמה עד היום האחרון של סוכות כדי לבקש את הפתק שלו?

התשובה

תפילת ערבית: ברכת "השכיבנו", שהוסיפו אנשי כנסת הגדולה, וחתימתה "הפורש סוכת שלום עלינו".

אנו חוששים שיום הכיפורים לא היה אלא התעלות נפש במצב של התניה רוחנית – ושכבר במוצאי יום הכיפורים היא חלפה. קיבלנו על עצמנו התחייבויות, אבל עוד לא הוכחנו שנדע לשמור עליהן. כי יש בתפילה שני דברים נפרדים: גאולה, שחרור, ושמירה. אין טעם להגיע למדרגה אם אין יודעים להחזיק בה.

זה מה שאומר מבנה התפילה. סביב קריאת שמע בשחרית יש שלוש ברכות: הראשונה אוניברסלית, הודאה לה' על הבריאה; השנייה על בחירת ישראל מתוך האנושות; השלישית על גאולת ישראל. בערבית יש ברכה נוספת: "השכיבנו", שבה אנו מבקשים להינצל מכל צרה ולזכות להגנה, והיא נחתמת ב"שומר עמו ישראל". חכמינו שאלו מדוע נוספה הברכה הרביעית הזאת, הרי עקרונית אין להפסיק בין ברכת הגאולה לעמידה. ותשובתם: היא "גאולה אריכתא", גאולה מתמשכת – השמירה אינה הפסק בגאולה, היא חלק ממנה.

ואנו זקוקים לה בלילה. ביום אנו מודעים לנס המתמיד של קיומו של העם הזה: כיצד אומה קטנה כל כך עומדת מול שבעים? אבל בלילה, כשאנו ניצבים מול השדים ומול הרדיפות הקשות ביותר, נקודת המשען שלנו אחרת: בבוקר – "אמת", אמת מוצקה שכבר נבדקה; בערב – "אמונה", אמת הנשענת בעיקר על האמונה בעתיד. והברכה נחתמת: "הפורש סוכת שלום עלינו".

מסקנת הרב

גאולה בלי שמירה אינה אלא זיכרון יפה.

לקח לשולחן

כולנו יודעים מה הבטחנו לעצמנו לפני עשרה ימים. יאמר כל אחד מה כבר הניח לו לשקוע מאז מוצאי יום הכיפורים. ואחר כך נשאל: איזו שמירה, איזו משמרת ממשית, צריך להקים כדי שהחלטה תחזיק עד השנה הבאה?

הצגה

בימי חג הסוכות עם ישראל מקריב שבעים קורבנות כנגד שבעים האומות שמהן מורכבת האנושות. נאמר שלעתיד לבוא כל האומות יהיו חייבות לחגוג חג אחד בלבד: לא פסח ולא שבועות, אלא סוכות.

השאלה

מדוע דווקא סוכות – ומדוע המספר שבעים, עד כדי הרכב הסנהדרין הגדולה?

התשובה

שבעים הקורבנות של סוכות כנגד שבעים האומות; שבעים חברי הסנהדרין הגדולה.

מדוע שבעים? משום שהאדם, העולם הקטן, בנוי לפי מידות, ודגמי הקיום האלה משובצים במבנה של עשר דרגות: כשמשבצים את השבע בתוך העשר, מקבלים את שבעים הדגמים האלה של האנושות. הם נמצאים שם כדי לשפוט את התפתחותנו – ולכן הסנהדרין הגדולה עצמה צריכה למנות שבעים חברים, המייצגים את הרגישויות הקיימות בקרב האומות, וכולן כלולות בתא של עם ישראל.

זהו חג האוניברסליות. מטרה שמצטמצמת ב"אני" הקטן, במשפחתי הקטנה, באומתי, אינה מטרה. ואם כל האומות חייבות לחגוג את סוכות ולא את שאר החגים, הרי זה משום שסוכות הוא החג שבהישג ידן: מה שהן מחפשות הוא שמחת החיים הזאת, ההשלמה ההדרית של החיים. לעתיד לבוא יבואו האומות ויאמרו: גם אנו נושאים את אהבת האנושות, יש לנו פילוסופיות בשירות האדם, גם לנו יש סוכות. אבל כשמגיע הזמן להוציא את הפילוסופיות האלה אל הפועל, ואינטרסים מיידיים נכנסים לתמונה, אנו רואים את כישלונן. עם ישראל, לעומתן, שמר על ערכיו בדרך זו או אחרת, והוא מחזיר אותם לעולם.

זה בדיוק מה שמייצגת עבודת המזבח, שסביבו ערכו פעם את ההקפות, כפי שאנו מקיפים היום את התורה בהיעדר מקדש: מצרפים בה את הדומם – המים, האפר, האבן – את הצומח – הסולת, השמן – את החי, ולבסוף את המדבר, האדם, הנותן לכל זה משמעות וניזון ממנו כדי לשרת אידיאל של חיים.

מסקנת הרב

אנו יכולים להיות החלה של האנושות – אבל החלה מבורכת רק אם היא ממשיכה לקדש את שאר העיסה.

לקח לשולחן

שולחן שמדברים בו רק על עצמנו, על משפחתנו ועל קרובינו, כבר החמיץ את סוכות. על איזה חלק של העולם הכרזנו השנה שאיננו אחראים? ומי, מחר, למעגל שלנו, ראוי שנזמין לפני תום החג?

סוכה שמלבישה, כאישה שמלבישה את בעלה

הצגה

חכמינו מציינים שתי מצוות שהאדם נכנס בהן בכל גופו, והן מקיפות אותו: המקווה, השייך לנשים יותר מלגברים, והסוכה, השייכת לגברים יותר מלנשים. לליל החופה הכלה מקיפה את חתנה.

השאלה

מדוע הנשים פטורות ממצוות סוכה – ומה הפטור הזה מלמד על הסוכה עצמה?

התשובה

הקפות הכלה סביב החתן תחת החופה; שתי המצוות שהאדם נכנס לתוכן כולו: המקווה והסוכה.

ביתי האמיתי אינו זה שאני גר בו לצמיתות, זה שבשבילו אני נכנס לחובות כל חיי כדי להעניק לעצמי את הנוחות הטובה ביותר. ביתי האמיתי הוא הסוכה שלי: זו שעל סף ביתי, על הגג, במרפסת. היא סמוכה לביתי, היא פגיעה, שברירית מבחוץ אבל חזקה כל כך מבפנים. היא מקיפה אותי, היא מלבישה אותי, כאישה שמלבישה את בעלה. כי האישה היא חומת האיש – זו משמעות ההקפות תחת החופה – והסוכה היא מאותו טבע. פנימיותה של הסוכה הזאת היא הנשיות: לכן הנשים פטורות ממנה. אין זו הדרה, זו הכרה.

והסוכה הזאת מעמידה אותנו במצב משונה. בסוכות אנו גם בעראי וגם בקבע: "נעשה סוכתך קבע וביתך עראי". הקבע נעשה עראי, והעראי נעשה המקום שבו מתיישבים. כך במקום, וכך בזמן: כל חודש תשרי הוא בועת זמן, בדומה לבין השמשות, אותה שקיעת יום בין הערב ללילה היורד, שאין יודעים אם היא שייכת ליום שעבר או ליום הבא. היא שקולה בין שניהם.

וכך גם באדם: אנו חולקים את שנותינו עם הסבים, העבר, ועם הנכדים, העתיד, ושנותינו שלנו – אלה שאינן גולשות לא אל עבר הורינו ולא אל עתיד ילדינו – הן ההווה החולף הזה, בלי ממשות של ממש, בצומת שבין העבר לעתיד. אבל שם אני נמצא, ושם באר השמחה שלי.

מסקנת הרב

לצאת מן הבית אין פירושו לוותר על קורת גג: פירושו לגלות איזה משני הגנות הגן עלינו באמת.

לקח לשולחן

הסוכה שברירית מבחוץ וחזקה מבפנים; בתינו הם לא פעם ההפך. מה חיזקנו השנה כלפי חוץ, ומה הנחנו להתפורר בפנים? ואם היינו צריכים לבחור דבר אחד בלבד לחזק בבית, מה היה כל אחד מאיתנו מציין?

הצגה

על המזבח, עם קורבן התמיד, ניסכו יין. בסוכות, ורק בסוכות, ניסכו מים. ירדו אל המעיין, שאבו, ועלו בשירה ובתקיעות, בחמש עשרה המעלות שכנגד חמש עשרה המדרגות. וקראו לזה שמחת בית השואבה.

השאלה

מה כעצם שואבים, אם לא את המים – ומדוע השמחה הזאת הייתה פסגת כל השמחות?

התשובה

ניסוך המים על המזבח בסוכות, ושמחת בית השואבה; חמישה עשר "שיר המעלות" שכנגד חמש עשרה המדרגות.

המים אינם מופיעים ברשימת מעשה בראשית: אין אנו יודעים מתי נבראו המים. מלכתחילה אנו כבר בעולם שבו המים קיימים, שהרי "וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם". המים האלה, החיוניים לכל חיים, קיומם בא בבת אחת עם התגלות הרוח האלקית. והפרידו בין המים התחתונים, שנותרו לצורכי האדם כאן למטה, ובין המים העליונים, שנקראים "שמים".

כך שמה ששואבים אינו המים: זו הרוח האלקית דרך המים האלה, ואותה מנסכים על המזבח, כאילו לקדשו. זו החזרה אל המים שמהם נולדה כל הבריאה, משום שהם מטהרים, מצמיחים ומזינים גם יחד. שום דבר אינו יכול להיעשות בלעדיהם.

את השמחה הזאת אנו מנסים היום לשחזר לאורך כל החג, בריקודים בבתי הכנסת ובאולמות, אבל תמיד במעגלים, באותה צורה גאומטרית אידיאלית שבתוכה נכלל לא רק עם ישראל אלא האנושות כולה, שאנו נציגה. אנו נותנים ידיים כדי לרקוד, ולרקוד פירושו להרים את הרגל: הרגל, שמסתפקת בגירוד הקרקע, שנשארת שקועה בחומר שלה, בנעליה, עושה כאן מאמץ של ריחוף.

מסקנת הרב

איננו רוקדים משום שהיכול טוב: אנו רוקדים משום שהרגל הסכימה לעזוב את הקרקע.

לקח לשולחן

לרקוד פירושו להרים את הרגל – להסכים, ולו פעם אחת, לא להיות נטוע בחומר. מה אצל כל אחד מאיתנו מסרב להתנתק מן הקרקע: הרגל, חשבון, זהירות? מה אנו שואבים באמת, כשאנו חושבים שאנו שואבים מים?

מדוע "סוכת דוד" ולא "בית דוד"?

הצגה

אנו מתפללים שתוקם סוכת דוד הנופלת. לא האימפריה של דוד, לא ממלכתו הרחבה: הסוכה שלו. ובכל ערב אנו מבקשים מה' שיפרוש עלינו את סוכת שלומו.

השאלה

מדוע תפילונו מבקשות להקים סוכה, ולא לבנות מחדש בית?

התשובה

"הַרְחֵמֵנוּ הוּא יְקִים לָנוּ אֶת סֻכַּת דָּוִד הַנִּפְלֶת"; "הַפּוֹרֵשׁ סֻכַּת שְׁלוֹם עָלֵינוּ" בתפילת ערבית.

כשביית נהרס, יש לבנות אותו מחדש – ובנייה מחדש לעולם אינה אותו דבר: משנים את התוכניות, משנים את התשתית. אבל סוכה שנפלה – מקימים אותה: מדובר פשוט בחלק שהתפרק ושנשוב ונרכיב, והיא תמיד אותה סוכה. לכן סוכת השלום היא הגנה שנשארת תמיד זהה לעצמה. מבחון היא נראית טרגית; מבפנים היא איתנה מאוד.

ומה שהיה דוד אינו אימפריה: זו רוח, בית שאינו כלא לאדם אלא בית פתוח – פתוח לטבע, פתוח לבני אדם, פתוח לכל הזרמים, המסוגל לצרף את כל המרכיבים לעבודה אחת. זה מה שאנו עושים בארבעת המינים: האתרוג, שיש בו טעם וריח, דמות האדם השלם; הלולב, המתבלט בזקיפותו; ההדס, שיש בו רק ריח; והערבה, שאין בה לא ריח ולא טעם, ובכל זאת היא כאן ויש לה מה לומר – עד שבהושענא רבה אנו נוטלים רק אותה. אתמול לא היה לענפים האלה כל ערך, אחרי החג לא יהיה להם עוד ערך: במשך החג יש להם ערך של עבודת ה' ושל שירות האדם. וגם האתרוג, שנוטה לעצמאות, לחיות בנפרד, נמצא כאן כדי להפיץ את ריחו ולחלוק אותו עם האחרים.

השלום הזה אינו סתם שלום. מציניים ש"עשו" שווה בנימטריה ל"שלום". כשעשו ניצב לפני יעקב, הוא מציע בדיוק שלום: "נִסְעָה וְנִלְכָּה". זה מה שהאומות מציעות לנו – אל דאגה, אנו נכסה עליכם, נבטיח את הגנתכם. זו הסכנה הגדולה ביותר, משום שזו אשליה, ויעקב משיב: אינו יכולים ללכת יחד, השלום כפי שאתה מבין אותו אינו שלי. לכן האיש שנשא את השלום הזה היה אהרן, שביקש לעשות שלום בתוך העם, ובזכותו הוקפנו בענני הכבוד. סמלה של הסוכה הוא אהרן.

מסקנת הרב

בית שבונים מחדש משנה את תוכניתו; סוכה שמקימים נשארת אותה סוכה – לכן מתפללים על סוכה.

לקח לשולחן

לעיתים קרובות מציעים לנו שלום שמכסה עלינו תמורת מה שאנחנו. היכן קיבלנו השנה שלום נוח במקום שלום אמת – במשפחה, בעבודה, עם עצמנו? ומי ליד השולחן הזה יש לו האומץ של אהרן: ללכת ולתווך פיוס שאיש אחר אינו מעז לנסות?

"הסוכות – כבר אין בהן כלום"

הצגה

במוצאי יום הכיפורים איננו נחים: לוקחים קרשים ובונים מבנה חסר ערך, דפנות שבקושי עומדות וגג שהשמים נראים דרכו. ואחר כך עוזבים את הבית כדי לגור בו שמונה ימים.

השאלה

מדוע הדבר הראשון הנדרש אחרי היום הנעלה ביותר בשנה הוא לצאת מן הבית ולגור במשהו שאין לו ערך?

התשובה

משום שיוצאים מן הפקעת. יוצאים מן הבית, יוצאים מן ההתנזרות, יוצאים מן הקופסה, יוצאים מן ההשקפות – ופורשים אותן לאור היום, מיישמים אותן הלכה למעשה. פותחים את הדלת, פותחים את הבית. וכולנו נמצאים תחת אותו צל, בצל ה', שבו אי אפשר לדחות איש.

כי אסור להישאר בעולם התאוריה; צריך יישום יומיומי. במוצאי יום הכיפורים יש לבדוק אם לקחנו את המידה הנכונה, או שמא ראינו את עצמנו צדיקים גמורים שאין להם עוד מה לתקן. ואין די לבקש מחילה באופן כללי: מי שחטא לחברו צריך לומר לו במה חטא, לפרוש לפניו את עוולותיו שלו. זה פירושו לחדש את המחויבות כלפי הזולת.

וההוכחה ניתנת דווקא בדלות. ארבעת המינים שאנו נוטלים בדינו – אתמול לא היה להם ערך כלל; אחרי החג לא יהיה להם עוד ערך. אבל במשך החג יש להם ערך של עבודת ה' ושל שירות האדם. הסוכה עשויה מאותו חומר: מה שאין לו ערך נעשה, במשך שמונה ימים, המקום שבו מוכיחים את מה שהבטחנו.

מסקנת הרב

בסוכות, מה שיש לו ערך לעולם אינו מה שעולה ביוקר.

לקח לשולחן

לצאת מן הקופסה – קל לומר. יציין כל אחד השקפה שמעולם לא נדרש להגן עליה מחוץ לביתו, כי ליד שולחנו איש אינו חולק עליו. ועוד שאלה: ממי ביקשנו מחילה בלי לומר אף פעם על מה?

הצגה

המילה סוכה באה משורש שעניינו כיסוי, כיסוי הסכך שנותנים על הסוכה. אבל אותו שורש אומר דבר אחר לגמרי: לראות, לראות מעבר. לשרה היה שם שני: יסכה.

השאלה

מה הקשר בין סוכה לראייה – ומה בדיוק רואה מי שהסכים לסוכך על חבריו?

התשובה

שרה נקראה יסכה, משום שסכתה – ראתה מעבר לדברים; המילה סוכה, מן השורש שעניינו כיסוי.

את הכיסוי הזה אנו רוצים לעצמנו ורוצים לחלוק אותו עם כולם: אנו ערבים זה לזה, אנו מהווים כיסוי זה לזה. וכשאנו חדורים בחובה הזאת לסוכך זה על זה, אנו זוכים לראייה – ראייה נבואית. זו משמעות שמה השני של שרה: היא יכלה לראות מעבר לדברים, את הצד השני, את הקדושה שבכל גישה ובכל תנועת חיים.

כי הסכנה היא לשקוע בדאגות היומיום, בבעיות, ולהעלות אותן גירה כל יום עם מנת האכזבות והאי־נעימויות שלהן. אז אנו מאבדים את מה שמעבר לכל דבר, נותרת לנו ראייה מוגבלת מאוד, ונכנענו לתבוסה ולייאוש. הסוכה, לעומת זאת, פותחת את המבט: היא פתוחה לטבע, פתוחה לבני אדם, פתוחה לכל הזרמים.

והנה, לאחוז בלולב ביום החג פירושו לומר בדיוק את ההפך מן הייאוש: ניצחנו. לא שיש לנו חיים אידיאליים, בלי חטא – זה אינו אפשרי. אבל התגברנו על המכשולים, ואנו מרימים את הראש.

מסקנת הרב

מי שאינו מסוכך על איש, סופו שאינו רואה דבר מלבד דאגותיו שלו.

לקח לשולחן

אנו מעלים גירה בכל ערב את אותן טרדות, והאופק שלנו מצטמק בהתאם. יאמר כל אחד איזו דאגה גולה ממנו השנה את רוב המבט. ומי סביבנו היינו רואים באמת, אילו הסכמנו לסוכך עליו?